

Ռուսուկան Բրեզվածե

**ԱՆՎԱՆ ՀԻՄՔԻ ԵՎ ՈՐՈՇ ՀՈԼՈՎԱԶԵՎԵՐԻ ՌԻՍՈՒՑՈՒՄԸ
ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻՆԵՐԻՆ**

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

Հողվածը վերաբերում է աղբբեջանցիներին անվան հիմքի և որոշ հոլովաձևերի ուսուցմանը՝ համեմատության-հակադրության և թարգմանական մեթոդների կիրառությամբ (վրաց և աղբբեջաներեն լեզուների օրինակով): Անվան հիմքի և հոլովների լիարժեք կերպով ուսանումը մեծ նշանակություն ունի ինչպես ձևաբանության, այնպես էլ շարահյուսության հարցերի տիրապետման համար: Երկլեզու ուսուցման ժամանակ կարևոր է նախատեսել այս երկու լեզուների կառուցվածքային և լեզվական առանձնահատկությունները: Կարծում ենք, այսպիսի հարցերի առաջարկումը կօգնի փորձարկային երկլեզու դպրոցների մանկավարժներին պետական (վրացերեն) և մայրենի (աղբբեջաներեն) լեզուների ինտեգրված ուսուցման գործընթացում:

Վերջին շրջանում մեր երկրում կրթական տարածքը լի է նոր և նորագույն տեխնոլոգիաներով: Բոլոր ուսումնական հաստատությունների մանավարժական կոլեկտիվների առջև դրված է տեխնոլոգիա ընտրելու խնդիրը, ինչն ապահովում է մանկավարժի որակավորման բարձրացում բոլոր պարտադիր գործոններով ուսումնադաստիարակչական գործընթացի լիարժեքացման համար: Ուսուցումն այնպես պետք է վարել, որ օժանդակել մարդու ինտելեկտուալ զարգացմանը, ազատ քաղաքացու դաստիարակմանը, որը կկարողանա իր լուրման ներդնել քաղաքացիական հասարակության զարգացման մեջ:

Գիտնականների, հետազոտողների և գործող ուսուցիչների միջև վաղուց վեճ է գնում նրա վերաբերյալ, թե ինչպիսի մեթոդով պետք է իրականացվի օտար լեզվի ուսուցումը, անհրաժեշտ է արդյոք կիրառել մայրենի լեզուն, թե՛ ընդհակառակը: Ըստ մեզ, ոչ մի մեթոդ անհրաժեշտ չէ հերքել: Մեթոդների

բազմազանությունը հնարավորություն է տալիս, որ ուսուցիչն օգտագործի այն, ինչն արդյունավետ է տվյալ պահին, որ ընտրված մեթոդը համապատասխանի դասընթացի բովանդակությանը, մակարդակին և նպատակներին: Ակտիվության հզորացման համար անհրաժեշտ է հերթագայել ուսուցման մեթոդները և միջոցները:

Հետազոտման մեթոդները

Կատարեցինք ուսումնասիրվելիք նյութի լեզվաբանական վերլուծություն, դիտարկեցինք ուսանման գործընթացը, հաշվառեցինք ունկնդիրների յուրացման որակը և կիրառության հմտությունը և կարողությունը: Վերլուծեցինք բանավոր պատասխանները և գրավոր աշխատանքները, անցկացրինք նպատակային փորձեր, ստացած արդյունքները ստուգեցինք պրակտիկայում:

Բովանդակություն. ընտրված ուսումնական նյութերին համապատասխան, տեղի ունեցավ գիտելիքի ոլորտի բովանդակության

սահմանում (այդ թվում հմտություններ և վարք)։

Մեթոդը` նպատակների հստակությունը հնարավորություն տվեց ճիշտ ընտրել մեթոդները։

Արդյունքները. յուրաքանչյուր պարապմունքի վերջում ստուգում էինք, թե ինչպես ենք հասել նպատակին։ Որոշում էինք գնահատման միջոցները, չափանիշները։ Լեզուն սովորողին հնարավոր էր բնութագրել և գնահատել գրավոր և բանավոր թեստերով, տարբեր վարժությունների միջոցով։

Տարիների ընթացքում ոչ վրացի ուսանողների հետ աշխատանքը (Սուլխան-Սաբա Օրբելիանի անվան պետական մանկավարժական համալսարանում, այժմ ԹՊՀ-ի հումանիտար գիտությունների ֆակուլտետում վրաց լեզվի նախապատրաստական ծրագրի շրջանակներում) մեծ փորձ է տվել։

ԹՊՀ-ի հումանիտար գիտությունների ֆակուլտետում վրաց լեզվի նախապատրաստական ծրագրի շրջանակներում ադրբեջանալեզու խմբերի դասավանդում են «Վրաց լեզվի հաղորդակցական ասպեկտներ» առարկան։ Այս առարկայից գոյություն ունի մեթոդական բարձր մակարդակով կազմած դասագիրք «Միդամո», իրավիճակներ և քերականություն հաղորդակցության համար, հեղինակ` Նինո Շարաշենիձե։ Մենք այս դասագրքով ենք աշխատում։ Դասագրքում տեքստերը և երկխոսությունները պարզ կենցաղային իրավիճակներից են վերցված, ինչը հեշտացնում է տեքստի ընկալումը և հասկանալը։

2012 թվականին ադրբեջանալեզու խմբում ծրագրային նյութ ընտրելիս, նախատեսեցինք սովորողների խնդրանքը նրա վերաբերյալ, որ որոշ հարցերի

ուսուցումը տեղի ունենար նրանց մայրենի լեզվով թարգմանությամբ։ Ծրագրային նյութ ընտրելիս նախատեսեցինք այն, որ 15 ուսանողից 6-ը դեռ չէր տիրապետում խոսողական հմտություններին ինչպես վրաց, այնպես էլ ադրբեջաներեն լեզուներից, նրանք չեն տիրապետում գործնական խոսքի հիմունքներին, ունեն աղքատ բառապաշար, իսկ 9 ուսանող հետաքրքրված է լեզվաբանությամբ, ցանկանում են ադրբեջաներեն դպրոցում հետազայում վրաց լեզու դասավանդել։

Երկրորդ լեզու սովորելու ժամանակ մեծ նշանակություն է շնորհվում մայրենի լեզվի գործոնին։ Պետական լեզու սովորողը համապատասխանաբար պետք է իմանա նաև մայրենի լեզուն։ Ըստ Յ.Գոգեբաշվիլիի, օտար լեզվի ուսանմանը «ճանապարհ պետք է հարթի և բացի ծանոթ լեզուն» (Յ.Գոգեբաշվիլի, Երկեր, հատոր 4, Թբ., 1957, էջ 427)։

Ապագա մանկավարժը, որը վրաց լեզու պետք է դասավանդի ոչ վրացալեզու դպրոցում, ամբողջությամբ պետք է հասկանա քերականության հարցերը, որ կարողանա պրակտիկայում այն կիրառել։ Հոդվածի նպատակն է կողմնորոշել վրաց լեզվի ապագա մանկավարժին այն բարդություններում, որ կունենա վրաց լեզվի հոլովածների ուսուցման ժամանակ։ Նա պետք է ծանոթ լինի այդ բարդություններին։

Տարիներ շարունակ ուսումնական գործընթացի դիտարկման հետևանքով պարզել ենք, որ անվան հիմքի և հոլովների գործառնությունների հարցերի ուսանումը հնարավոր է 7-8 շաբաթվա ընթացքում։ Դա տեղի է ունենում ունկնդրի մայրենի լեզվի և վրաց լեզվի համեմատություն- հակադրությամբ։ Ժամանակ առ ժամանակ դիմում ենք որոշ հարցերի թարգմանության վրացերենից ադրբեջաներեն և ընդհակառակը։

Գոգեբաշվիլին համեմատություն-հակադրության մեթոդն այսպես է գնահատում. «Այս կարգով ընթացող լեզուների ուսուցումը հզորացնում է դեռահաս սերնդի ստեղծագործական ուժը, վարժում համեմատության ընդունակությունը, քանի որ յուրաքանչյուր քայլում օտար լեզուն համեմատել է տալիս մայրենի լեզվի հետ և բացատրում դրանց միջև եղած նմանությունը և տարբերությունը, խորը ընկալել է տալիս լեզվի բնույթը և նրան շնորհում երկակի խոսք» (Յ.Գոգեբաշվիլի, Երկեր, հատոր 2, Թբ., 1954, էջ 224):

Համեմատություն-հակադրություն ենք անում ոչ միայն երկու լեզուների միջև, այլև ուսումնասիրվելիք լեզվի ներսում: Եթե աշակերտները գիտեն չսղվող անունների հոլովումը, համեմատություն-հակադրությամբ հեշտությամբ կհասկանան, թե ինչպես է տեղի ունենում սղումը: Այս եղանակի հիման վրա ստեղծագործաբար են յուրացնում նոր նյութը, զարգացնում նրա դիտարկման, որոնման և հայտնագործման կարողությունը, տրամաբանական մտածողությունը:

Անվան հիմքի և հոլովների հիմնավոր և լրիվ ուսանումը մեծ նշանակություն ունի ինչպես ձևաբանության, այնպես էլ շարահյուսական հարցերի տիրապետման համար: Անունների ձևաբանական հարցերի ուսանումից հետո ունկնդրի մոտ հստակ պատկերացում է ստեղծվում լեզվի քերականական կառուցվածքի, նրա բառային կազմի, ոճի, ուղղախոսության հարցերի վերաբերյալ: Հոլովի և նրա նշանների իմացությունը հիմք է դնում վրաց լեզվի ուղղագրական հմտությունների զարգացմանը: Ենթակայի գիտակցաբար սովորելը, առանց հոլովների իմացության, անհնար է, ուղիղ խնդիրը հոլովափոխ է, անուղղակի խնդիրը՝ միշտ տրական հոլովով է: Ետադրություններ սովորելիս անհրաժեշտ է իմանալ հոլովները: Առանց անունների ձևաբանության չենք կարողանա շարահյուսություն ուսուցանել: Դրանով է պայմանավորված, որ անունների ուսանումը սկսվում է հենց ուսուցման սկզբնական փուլից:

Լավ արդյունք է տալիս անունների հոլովների տեսակների դիտարկումը: Ունկնդիրներին մատուցում էք հոլովի տեսակների աղյուսակը.

I տեսակ	II տեսակ	III տեսակ
Բաղաձայնահանգ անուններ	Չայնավորահանգ հատվող	Չայնավորահանգ չհատվող
1. Ուղղական հոլով _ i	_ 0	_ 0
2. Պատմողական հոլով _ma	_m	_m
3. Տրական հոլով _s	_s	_s
4. Սեռական հոլով _ is	_i s	_s (i)
5. Գործիական հոլով _ iT	_ iT	_ Ti
6. Որակական հոլով _ ad	_ d	_ d
7. Կոչական հոլով _ o	_ v (an o)	_ v

Սովորելու ունակության զարգացման համար փորձում են տարբեր ճանապարհներով խթանել ունկնդիրներին՝ մտորելու ուսումնական գործընթացի մասին: Նրանք պետք է գիտակցեն, որ կարող են սելիական

վարմունքով և գործողությամբ որոշակի դեր խաղալ ուսանման արդյունքների մեջ: Խմբային աշխատանքի ժամանակ ցածր լեզվական իրազեկություն ունեցող ունկնդիրներին հնարավորություն են տալիս առաջադրանքը կատարել

այնպիսի երեխաների հետ, որոնք ավել զիտելիք ունեն և նրանցից շատ կարողություններ և հմտություններ կատանան: Նրանք գտնվում են համագործակցության միջավայրում և ինչ կա նրանից լավ, որ հենց ուսումնական գործընթացում զարգանան իրազեկությունները:

Ստեղծում ենք երկու խումբ: Առաջին խումբը վրաց լեզվում գոյություն ունեցած հոլովածները պետք է թարգմաներ աղբյուրներեն, իսկ երկրորդը՝ աղբյուրների հոլովածները՝ վրացերեն:

Շնորհանդեսի ժամանակ նրանք պետք է բացատրեին, թե ինչ նմանություն և տարբերություն կա այս երկու լեզուների հոլովական ձևերի միջև:

Ի խումբը կատարել է առաջադրանքը.

1. saxel obi Ti adliq	amxanag-i movi da yoldaşım gəldi
2. moTxorobi Ti nəqli	amxanag-ma mi Txra yoldaşım dedi (məne)
3. mi cemi Ti yönlük	amxanag-s undoda yoldaşım istəyirdi
4. naTesaobi Ti yiyəlik	amganag-i s xma momesma yoldaşımın səsini eşidirəm
5. moqmedebi Ti birgəlik	amxanag-i T vamayob yoldaşım ilə fəxr edirəm
6. vi Tar ebi Ti zərflik	amxanag-ad var ga yoldaşılığa yarayır
7. wodebi Ti çağiriş	amxanag-o, gai gone! yoldaş, eşitdinmi

II j gufi:

1. adliq saxel obi Ti	Ali gəldi al i movi da
2. yiyəlik naTesaobi Ti	Alinin kitabı yaxşidi al i s wi gni kar gi a
3. yönlük mi cemi Ti	Aliyə yaxşı kitab bağışladılar al i s kar gi wi gni aCuqes
4. təsirlik bral debi Ti	Alinin kitabxanaya apardılar al i wai yvanes bi bl i oTekaSi
5. yerlik adgi l obi Ti	Alidə mənim kitabım var al i s Cemi wi gni aqvs
6. cıxışlıq gamosvl i Ti	Alidən kitabı aldim al i sagan wi gni avi Re

Վրացերենում անցողական բայի սուբյեկտը՝ ենթական, երեք հոլովում է հանդիպում. I բայախմբի բայերի հետ ուղղականում - *amxanagi movi da* (*yoldaşım gəlidi*), II բայախմբի բայերի հետ պատմողականում - *amxanagma miTxra* (*yoldaşım dedi (mənə)*), III բայախմբի բայերի հետ տրականում - *amxanags undoda* (*yoldaşım istəyirdi*).

Աղբբեջաներեն թարգմանելիս սուբյեկտը երեք դեպքում էլ ուղղականում է:

Տարբեր է վրացերեն և աղբբեջաներեն անունների հոլովումը: Վրացերենում յոթ հոլով է, իսկ աղբբեջաներենում՝ վեց: Աղբբեջաներենում չկան *moTxro bi Ti* (*nəqli*), *moqmedebi Ti* (*birgəlik*), *viTarebi Ti* (*zərflik*), *wodebi Ti* (*çəğiris*) հոլովները: Վրացերենում չկան. *təsirlik* (*br al debi Ti*), *yerlik* (*adgil obi Ti*), *cixişlig* (*gamosvl i Ti*) հոլովները: Աղբբեջաներեն *cixişlig* (*gamosvl i Ti*) հոլովը քննարկում ենք վրացերենի ետադրություններով հոլովների ուսումնասիրման ժամանակ:

Հոլովների կարգը, հիմքը և կազմիչները հիմնավոր սովորել-մշակելուց հետո հոլովաձևերի ուսուցմանը պետք է տրամադրենք այնքան ժամ, որքան անհրաժեշտ կլինի դրանք հիմնավոր յուրացնելու համար:

Սեռական հոլովի գործառույթները ուսուցանելիս՝ ուշադրություն ենք դարձնում նրան, որ սեռական հոլովով կարող է դրվել միայն նախադասության երկրորդական անդամ: Այս կամ այն անդամ դառնալու համար այս հոլովաձևի վրա հաճախ ետադրություններ են դրվում կամ մակբայ՝ ետադրության միջոցով: Սեռական հոլովը սովորելու համար ունկնդիրներին տալիս ենք գրավոր առաջադրանք՝ հարցեր սպառնիչ ազատ պատասխաններով (օրինակ՝

շարադրություն): Գրատախտակի վրա գրվում են հետևյալ հարցերը. Ո՞ր դպրոցն էք ավարտել: Քանի՞ տարեկան եք: Ո՞ր ֆակուլտետում եք սովորում: Ո՞վ է ձեր համալսարանի ռեկտորը: Հետաքրքիր է արդյոք ձեզ համար վրաց լեզվի դասախոսություններին հաճախելը: Ո՞րն է ձեր նախասիրությունը:

Շարադրությունն այսպիսի տեսք կստանա. Ավարտել եմ Մ.Ախունդովի անվան աղբբեջանական դպրոց: Ես քսան տարեկան եմ, ընկերս՝ տասնինը: Սովորում եմ Իվանե Ջավախիշվիլիի անվան պետական համալսարանի հումանիտար ֆակուլտետի նախապատրաստական խմբում: Մեր համալսարանի ռեկտորն է Ալեքսանդրե Կվիտաշվիլին: Սիրում եմ հաճախել վրաց լեզվի դասախոսությունների: Մեր խմբի ուսանողները լավ են սովորում: Իմ նախասիրությունն է բասկետբոլ խաղալը: Կվերլուծվեն հետևյալ բառակապակցությունները՝ համալսարանի ռեկտոր, վրաց լեզվի դասախոսություն, բասկետբոլ խաղալ:

Տրական հոլովի գործառույթների քննարկման ժամանակ ուշադրություն են դարձնում նրան, որ տրական հոլովի գործառույթը բազմազան է:

Գործիական հոլովի ուսուցումը

Մինչև անմիջապես այս հոլովաձևը քննարկենք և վերլուծենք, վարժություններ ենք ներմուծում քերական հմտությունների և կարողությունների ձևավորման համար:

Ունկնդիրները միմյանց հարցեր են տալիս, որոնց պատասխանում են հերթով. Դու կերակրատեսակներից ի՞նչ ես սիրում: – *qaTami nivriT, badrij ani nigvziT, fl avi qiSmiSiT, l obi o ZmriT և ze-TiT...* Այս աշխատանքը կատարելուց հետո տալիս ենք գործիական հոլովի հիմնական կիրառությունները:

Առանց ետադրության գործիական հոլովի ձևերով կարող ենք հաղորդել ժամանակը Tandebul o moqmedebi Ti (di l i T Cais vsvam), հետը լինելը, միասնականությունը (Camovida stumar i col i Ta և Svil i T), միջոցը (da ni T vWri, Cais kovzi T vsvam...), գործողության ձևը (bavSvi yur adRebi T usmenda):

Մեծ բարդություն է հանդիսանում պատմողականի, որպես սպեցիֆիկ հոլովի ուսուցման հարցը: Այս հոլովն ուսումնասիրելիս՝ ունկնդիրն արդեն գիտի բոլոր մնացած հոլովաձևերը, նա գիտի նաև բայի քերականական կարգերը, սովորել է ձևաբանության և շարահյուսության հիմնական հարցերը:

Գրատախտակի վրա կգրեմ նախադասություն. „qar Tvel ma xal xma moi pova damouki debi oba“. Այս նախադասության մեջ, բացի այն, որ կվերլուծվեն բառերը և կրնութագրվեն ըստ խոսքի մասերի և սովորած կարգերի, պետք է պարզվի հարաբերությունը այսպիսի բառերի միջև. „qar Tvel ma xal xma“, „xal xma moi pova“, բառակապակցության մեջ բառի վերլուծությունը ունկնդրի համար կհեշտացնի վերլուծել այս բառերի հարաբերությունն այլ բառերի հետ: Պետք է նախատեսել այն, որ ադրբեջանցի ունկնդրի մայրենի լեզվում չկա պատմողական հոլովը, այդ պատճառով սիստեմատիկ վարժվելուց հետո նա պետք է կարողանա պարզել, թե ինչ լեզվական յուրահատկությունների պատճառով են այստեղ երկու բառերն էլ՝ „qar Tvel ma xal xma“, պատմողական հոլովով, ինչպես կլինի մյուս հոլովներում, որ հոլովում ինչ առանձնահատկություն է դրսևորում բաղաձայնահանգ ածական անունը գոյական անվան հետ դրվելիս և այլն: „xal xma moi pova“ այստեղ վերլուծվում է այս բառերի քերականական

հարաբերությունը՝ որ „moi pova“ բայն անցողական է: Այսինքն՝ սուբյեկտն ազդում է օբյեկտի վրա, սուբյեկտը պատմողական հոլովում է, քանի որ երկրորդ բայաշարքի անցյալ կատարյալ ժամանակաձև է: Մա և դատողության համար պետք կգա, և հիմնավորման. վրացերենում անցողական բայի սուբյեկտը թեքվող է՝ ըստ բայախմբերի, երկրորդ բայախմբում այսպիսի բայերի սուբյեկտը պատմողական հոլովում է:

Անցողական անցյալ ժամանակվա կատարյալ բայով արտահայտված ստորոգյալի հետ գործող անունը (իրական սուբյեկտը) պատմողական՝ moTxr obi T, հոլովում է (երգատիվում), իսկ գործողության առարկան (իրական օբյեկտը)՝ ուղականում. dedam gazar da Svil i.

Գրատախտակի վրա գրում ենք վրացերեն բայեր և վերլուծում. akeTa, aSena, xna, Tesa, xata, kera, aqo (man is): Ոչ պակաս կարևոր է, որ ունկնդիրներին բացատրենք ենթական (սուբյեկտը) „i ci s“ և „uwyi s“ բայերի հետ: Այս բայերն առաջին բայախմբում են, և ենթական դրանց հետ պատմողական հոլովում է հանդիպում, իսկ պատմողական հոլովում ենթական միայն երկրորդ բայախմբի բայերի հետ է հանդիպում: Ինչպես հայտնի է այս բայերը երկրորդ բայախմբից առաջին բայախումբ են տեղափոխվել, ժամանակը անկատար ներկայինն են ընդունել, սակայն սուբյեկտը պահպանել են պատմողական հոլովով, իսկ, օրենքով, այն պետք է լիներ ուղղական հոլովով:

Եթե այս հարցերը ոչ վրացի ունկնդիրներին գիտակցված սովորեցնենք, այլևս խոսելիս այնպիսի սխալ չեն թույլ տա, ինչպիսին է, օրինակ՝ „ni no i ci s gakve Til i“, փոխանակ „ni nom i ci s gakve Til i“ և այլն:

Ունկնդիրներին կտանք նաև այն բացառություն կազմող բայերի ցանկը, որոնք միադեմ են, սակայն դրանց սուբյեկտը հոլովափոխ է: Ունկնդիրներն

այս բայերը ներկա ժամանակից տեղափոխում են անցյալ ժամանակ:

Ներկա

ras akeTeb s? Ի՞նչ է անում
tiris is
mReris is
qris is
l ocul obs is

Անցյալ կատարյալ

ra gaakeTa? Ի՞նչ արեց
itira man
imRera man
iqrol a man
il oca man

Ետադրությամբ գործառույթները

հոլովների

-vi T ետադրությունը հանդիպում է ուղղական և տրական հոլովներում: Այսօրվա ժամանակակից վրացերենում ավելի տարածված է ուղղական հոլովը: Ետադրության ավելացումն այս հոլովաձևում ոչ մի փոփոխություն չի առաջացնում (Tovl ivi T): Տրականը պահանջում է անպայման աճականով ձև (Tovl savi T):

ze և Si ետադրություններ ավելացնելիս բառը բաղաձայն է, թե ձայնավորահանգ, կորցնում է հոլովի նշանը՝ s-ն: Օրինակ՝ saxl (s)ze, wyaro(s)ze, saxl (s)Si, kl de(s)Si. Soris ետադրության կիրառության դեպքում երկու անունները da շաղկապով պետք է լինեն միացած կամ անունը պետք է լինի հոգնակի թվում. debs Soris, mcxeTasada Tbil iss Soris.

Սեռական հոլովին միանում են -Tvis, -gan, -ken ետադրությունները: Երեք ետադրություններն էլ միանում են բառի ինչպես աճականով, այնպես էլ առանց աճական ձևին: amxanagi saTvis, amxanagi sTvis.

ա) Tvis – արտահայտում է նշանակում, նպատակ, գործողությունը

կրող առարկա. amxanagi sTvis wi gni viyi de, saqmi sTvis ib rZvis, setyvas vazisTvis ziani mi uyenebia. b) gan – ցույց է տալիս իրական գործող, պատճառ, նյութ, որից որևէ առարկա է պատրաստվում: vazi yinvisgan dazi anda, “erTi xisgan baric gamova և niCabi co” (xal xuri), Svil isagan weril s vi Reb. g) ken – ցույց է տալիս գործողության ուղղություն. fanj risken ixede ba.

me և Sen, Cven և Tqven դերանունները չեն փոխում հոլովաձևը: Հոլովվելիս me դերանունը սեռականում “Cem” ձևն է ստանում և եթե նրան ավելացնենք Tvis Նետադրությունը, կունենանք. CemTvis, TqvenTvis, CvenTvis: Նույն կերպ, կունենանք Cem mier, Cem gamo, Cem Sesaxeb, Sen mier, Sen gamo, Sen Sesaxeb և այլն:

Գործիական հոլովին ավելանում է gan ետադրությունը (iT-gan → idan):

Խմբերը գրատախտակի վրա գրում են վրացերեն ետադրությամբ ձևեր, որոնք թարգմանում ենք միասին.

saxel obiTi -viT (kimi), moxucs Tovl iviT TeTri wveri hqonda (Qocanin qar kimi aq saqqali var idi).

micemiTi -ze (da, də), Si (da, də), Tan (yanina). am zafxul ze zRvaze davi svene (Bu yay dənizdə dincəldim), sofel Si bevri cxovel ia (Kənddə çoxlu ev heivani varidir), qal aqidan sofel Si bebiasTan Cavdiodi (Şəhərdən nənmin yanina kəndə qədirdim).

naTesaobiTi -Tvis (üçün), -gan (dan, dən), -ken (tərəf). bazarSi risTvis midixar? saWml isaTvis (Bazara nə üçün gedirsən? - yemək üçün). Tamarisagan weril i miviRe (Tamaradan məktub aldım), xisgan kovzi gamovTal e (Ağacdən qasıq duzəldim). saxl isken wavediT (Evə tərəf gedik).

moqmedebiTi -idan (dan, dən). qal aqidan kargi ambavi miviRe (Şəhərdən yaxşı xəbər eşitdi), saidan CamoxvediT (Haradan qəlmisiniz), garedan sicive Semovi da (Bayrdən soyuq geldi).

Հաճախ տեղի է ունենում սեռական և գործիական հոլովների -gan ետադրության իրար հետ շփոթում: Ուսանողների ուշադրությունը կենտրոնացնում ենք նրա վրա, որ, եթե բառին տրվում է saidan? հարցը, բառը գործիականում է, իսկ եթե տրվում է risgan?, visgan? հարցերը՝ ուրեմն սեռականում:

Դիտարկության հետևանքով հաստատվում է. սեռական հոլովի gan ետադրությունը համընկնում է ադրբեջաներենի dan նշանին (Tamarisgan - Tamaradan), գործիական հոլովի dan նշանը ադրբեջաներեն թարգմանելիս ժոն անփոփոխ կտեղափոխվի (ra droi-dan - nə vaxtdən): Ջուզահեռներ անցկացնենք վրացերենի գործիական հոլովի (dan) նշանի և ադրբեջաներենի քալիսի (gamosvl iTi) հոլովի (dan, dən) նշանի նույնականության միջև (sofel idan, qal aqidan - kəndən, şəhərdən): Մ.Հուսեյնզադեն իր աշխատության մեջ

“müasir Azərbaycan dili” (Ժամանակակից ադրբեջաներեն լեզու) dan-dən նշանի կիրառության տարբեր դեպքեր է վերլուծում: Բացի նրանից, որ “քալիսի” (gamosvl iTi) հոլովի dan-dən ցույց է տալիս գործողության սկզբնակետը, այն արտահայտում է նաև անուղղակի խնդիր - onlardan soruşdu (mas hkiTxa): Համեմատիր՝ “tkbil i sityva rkinis kars gaaRebso” - (ասացվածք) - “şirin söz ilanı yuvasından çıxardar”. dan նշանը հանդիպում է նաև ձևի պարագայի պաշտոնով (hündürdən - xməməRI a). “RamiT oqros patroni kvl av movida, magram oqro rom ver naxa, daiwyo xməməRI a tiril i” (Մուլխան-Սաբա Օրբեյիանի) (Qızıl sahibi gecə yenidən gəlir, lakim qızıl yerində tapmayıb hündürdən aqlamağa başlayır):

Մասնց ետադրություն հոլովների յուրացումը ստուգելու նպատակով ուսանողներին կտանք առաջադրանք՝ տեղադրեք համապատասխան հոլովաձևով. merideba masw..., Svid... naxevaria, vano muSaobs daraj ..., cxra... akl ia 5 wuTi, me var univertet... studenti, me vWam xorc..., romel Rvon... svam, dan... vWri, sust... var.

Ետադրություններով հոլովները ճիշտ կիրառելու նպատակով ուսանողներին հերթով հարցեր ենք տալիս, այնուհետև նույն կերպ նրանք միմյանց են հարցեր տալիս և պատասխանում. sad midixar? (saxl Si), sad iyavi? said ixedebi? saidan xar? romel i raionidan? raze vsaubrobT? sad devs wigni? raSi asxia wyal i? rodis Camoxval Tbil isSi? (wel iwadis romel dros?) es weril i visgan aris? visTvis ginda es saCuqari? risTvis midixar bazarSi? maRaziaSi risTvis iyavi?...

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Դավիթիանի, 1966 – Ակ.Դավիթիանի, Ռուսական դպրոցի տարրական դասարաններում վրաց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, 1966:
- Թվարաձե, 2005 – Ռ.Թվարաձե, Վրաց լեզվի հարցերի ուսուցումը ոչ վրացալեզու դպրոցներում (աղբբեջաներեն դպրոցի օրինակով), 2005:
- Մաղլակելիձե, Միքաձե, 1996 – Ն.Մաղլակելիձե, Մ.Միքաձե, Վրաց լեզվի դասավանդման մեթոդիկա, Թբ., 1996:
- Շանիձե, 1973 – Ա.Շանիձե, Վրաց լեզվի քերականության հիմունքներ, Թբ., 1973:
- Շարաշենիձե, 2011 – Ն. Շարաշենիձե, Միդամո, Իրավիճակներ և քերականություն հաղորդակցության համար, Թբ., 2011;
- Հուսեինզադե, 1973 – Huseinzade, Müasir Azerbaycan dili, morfologia, III hisse, Baki, 1973.

Rusudan Bregvadze

Ivane Javakishvili Tbilisi State University

Teaching Azerbaijanians name stem and some forms of turnover

ABSTRACT

The article refers to the questions of teaching of name stem and some forms of turnover for Azerbaijanis by using comparison – confrontation and translation methods (based on the examples of Georgian and Azerbaijan languages).

In studying name stem and some forms of turnover firmly and properly, a great importance has to master in morphology and syntax. It is necessary to take into account the structural and linguistic features of these languages for bilingual teaching. We believe that offering such issues will help to teachers of the pilot bilingual schools in integrated teaching process for those who lives in Georgia and whose native language is Azerbaijanian.